

naselbin, utrd, svetišč do grobišč itd. V petem poglavju našteva vrste premičnih arheoloških predmetov, v šestem pa govori o inventarjih, arheoloških bibliografijah, starih potopisih, zgodovinskih virih, katastrskih mapah, vojnogeografskih sekcijah, arheološki toponomastiki, avionskih posnetkih in o poročilu zaupnikov s terena. V sedmem poglavju se dotika terenskega raziskovalnega dela, v osmem notiranja najdišč na terenu in v devetem notiranja najdišč na kartah in katastrskih mapah.

Priročnik bi mogel po svoji zamisli biti zelo koristen, je pa tako metodološko kakor sistematično izredno slabo zajet. Predvsem je v njem popolnoma nelogična razvrstitev. Avtor v istem poglavju skače z enega vprašanja na drugo, ki je popolnoma drugega značaja in nima nikake zveze s prvim. Posamezna pomembna vprašanja je avtor pustil povsem vnevar, ali se jih je pa dotaknil le s kakim stavkom. V celoti bi se zato s to knjižico lahko okoristil le šolan arheolog, ki pa zopet ne bo zase našel nobene novosti, ker so vsi nasveti splošni in vsakdanji, da ne rečem primitivni, ne glede na to, da so mnogi tudi že preveč zastareli. Slabo bo mogel to knjižico uporabljati nestrokovnjak, čeprav je, kakor kaže namenjena ravno njemu, že glede na tolmačenje najpreprostejših izrazov in arheoloških pojmov. Knjižica ne more služiti niti slušateljem arheologije kot nekakšna osnova za nadaljnji študij, predvsem terenskih del. V tem oziru so tu zelo velike težave, ker je avtor dokaj samovoljno postavljaj posamezne trditve in dajal nasvete. Naj zadevno omenim le topografske znake, ki jih avtor prinaša na način, kot da bi bili to ustaljeni znaki v arheologiji. Uporabil je pa znake, ki jih uporabljajo Svicarji, česar pa ni nikjer omenil. Ni pa objavil internacionalno ustaljenih znakov, ki jih povečini tudi mi uporabljamo. Tako bi bilo potreba še marsikakšna gledišča in nasvete popolnoma popraviti. Ugovorov druge vrste bi bilo tudi še precej, v kar se pa tu ne bom spuščal.

Josip Korošec

Pomembne staroslovanske najdbe v Bački.

Na Bostaništu blizu Mošorina v Bački so bile v letih 1951 in 1952 odkrite pomembne najdbe slovanske dobe, o katerih nam v dveh razpravah poroča Rajko Veselinović: »Ranoslovanske lončarske peči i grobovi kod Mošorina u Bačkoj« (Rad Vojvodjanskih muzeja 1, 1952, str. 143—159) in »Starosrpsko naselje na Bostaništu kod Mošorina u Bačkoj« (Rad Vojvodjanskih muzeja 2, 1953, str. 5—58). Medtem ko Veselinović v prvi razpravi podaja poročilo o izkopavanju in najdbah iz leta 1951, skuša v drugi poleg tega napraviti sintezo ekonomskega in kulturnega življenja X. stoletja v tej naselbini, uporabljajoč pri tem tudi etnografijo, dalje zgodovinsko in lingvistično gradivo, da bi na ta način zajel vse ustrezne elemente in podal čimbolj verno sliko.

Ne glede na najdbe iz zgodnejšega časa, iz predzgodovine ter iz rimsko-sarmatske periode so najdbe slovanske periode, ki pripadajo predvsem naselbinam, izredno pomembne ne samo za našo arheologijo, kjer se zvečine javljajo prvič, temveč tudi za slovansko arheologijo sploh. Ustrezno grobišče, ki ga v prvi razpravi omenja Veselinović, katerega je pa dalje raziskoval in objavil Velenrajter (Rad Vojvodjanskih muzeja 2), je manj pomembno že glede na število grobov in tudi glede na tu najdene pridevke, ki so bili za enkrat najdeni le v enem grobu in obsegajo le S-obročke, medtem ko so navadni odprti obročki in obroček s priveskom v obliki obročka najdeni v že prekopenem delu grobišča (Rad Vojvodjanskih muzeja 1, 156, sl. 1). Pojavlja pa se zanimivo vprašanje, ali se to grobišče more v resnici povezati z naselbino na Bostaništu. V resnici ni toliko oddaljeno od naselbine, da ne bi moglo priti v poštev. Vendar bi glede na število grobov prej sodil, da bo pripadalo neki drugi naselbini. Grobišče je bilo raziskano sicer samo s sondami, toda kaže, da ni bilo veliko. Toda če bi tudi pripadalo naselbini na Bostaništu, nam daje zelo

malo kronoloških podatkov ter ga moremo raztegniti na dokaj veliko razdobje. Glede na tu najdene S-obročke pač ne bo starejše od X. stoletja. Ker je pa na področju, kjer se širi belobrdska kulturna skupina, bo njej tudi pripadalo.

Naselbinski objekti, ki so najdeni na Bostaništu, kar povzemam po Veselinoviću, predstavljajo hiše ter tri vrste peči: sobne peči, krušne peči in lončarske peči. Poleg tega so najdeni tudi drobni naselbinski predmeti od keramike do raznega orodja, katere je Veselinović skušal klasificirati po uporabi ter na temelju njih skušal ugotoviti posamezne obrti na tej lokaliteti. Na Bostaništu odkrita hiša je bila bolj štirioglate oblike (velikost $4,89 \times 2,75$ m), razdeljena na dva dela, na sobo in kuhinjo. Soba je dolga 2,92 m, medtem ko je kuhinja le 1,65 m. Širina je pa danes neenakomerna zaradi podjedanja reke Tise, tako da je kuhinja komaj še 1,65 m široka. Zanimivo in tudi pomembno je, da je bila hiša vkopana v puhlico. Danes so mogli ugotoviti še globino 50 do 56 cm, medtem ko Veselinović sodi, da je nekdanje globina hiše bila večja in sicer okoli 0,91 m. V hišo so vodile štiri stopnice 72 do 82 cm dolge ter 7 do 45 cm široke, kar je posledica daljše uporabe. Veselinović je v hiši našel tudi večje število lesenih ostankov, ki pa pripadajo brunom, stebrom, stebričem in kolom, ki so delno tesani in štirioglate oblike, delno pa okrogli. Vsa lesena konstrukcija je pa bila, kakor je ugotovil Veselinović, utrjena z železnimi žebli razne dolžine, štirioglatega preseka, s širokimi okroglimi in ploščatimi glavicami. Stene so bile narejene iz vejevja in trstike, oblepljene pa z zemljo, v kateri so bile primešane žitne luščine. Med kuhinjo in sobo je bila delna vmesna stena, v spodnjem delu vsekana v puhlico, v zgornjem pa verjetno podobno grajena kakor ostale stene. Veselinović sodi tudi, da so bila vrata med vzdolžno in prečno steno in so rabila za vstop iz sobe v kuhinjo. Vrata so se premikala na pokončnem stebru. V sobi je bila peč, ki se je kurila iz kuhinje. Oblike je bila hruškaste, a je danes delno uničena. Povezana je pa bila z ognjiščem v kuhinji. Zgrajena je bila iz gline, kateri so bile primešane žitne luščine, ter lesene konstrukcije iz vejevja, ki je bila oblepljena z glino 3–4 cm na debelo. Ko je bila ta peč dobro ožgana, je bila na vnanji strani oblepljena z drugo plastjo gline 5 cm na debelo. Ta plast je bila samo osušena, ne pa tudi žgana. Nato sledi do 3 cm debela tretja plast, ki je pa zopet žgana. Danes je bila peč ohranjena še do 30 cm visoko, medtem ko Veselinović sodi, da je bila okoli 90 cm visoka. Ohranjena dolžina pōda peči je pa bila 81 cm, medtem ko se je širina ohranila največ do 28 cm. Glede načina izdelave peči bi pa bili možni pomisleki. Srednja nežgana, temveč le sušena plast utegne biti ali verjetno je taka tudi zaradi drugih vzrokov. Ni izključeno, da moramo razne danes po žganju vidne plasti tolmačiti kot celoto. Pri tem se je današnja zunanja stran ožgala zaradi večje trdnosti, medtem ko je notranja stran bila ožgana že zaradi uporabe. Pri tem je seveda srednja nežgana plast ostala taka čisto naravno, ker vročina ni dovolj daleč segala niti pri žganju zunanje strani, niti pri uporabi z notranje strani. Na ta način je seveda sredina ostala nežgana. Takšne momente opazamo celo pri keramiki.

V tej isti hiši imamo ohranjene tudi še klopi iz zemlje, ki so bile vrezane v puhlico. Takšna klop je bila ob ognjišču (50 cm dolga, do 20 cm široka in 4–5 cm visoka), druga je bila vzdolž čelne strani sobe (2,28 m dolga, 27–30 cm široka in 4–20 cm visoka) in vzdolž podolžne strani (1,73 m dolga, 10–13 cm široka ter 5–17 cm visoka). V sami sobi je poleg peči bila tudi še manjša jama za odpadke (premer 0,75 m, globina do 0,27 m), v kateri so bile ptičje in ožgane živalske kosti. Veselinović datira to hišo v čas od X. do XII. stoletja.

Drugo zanimivo hišo, odkrito na isti lokaliteti, označuje Veselinović kot lončarsko delavnico. Stavba sama je imela tri prostore, od katerih

eden je, po mnenju Veselinovića, služil kot soba, medtem ko sta druga dva služila kot lončarski delavnici. Soba je 4,20 m dolga, 1,17 m široka, medtem ko sta delavnici po 2,80 m dolgi. Širina je pa zaradi podjedanja Tise različna in danes največ le 1,17 m. Stavba je bila delno za okoli 0,72 m vkopana v zemljo. Tlo je v stavbi dobro zbito, stopnice in njih oblika pa se niso dale ugotoviti. Ta hiša je bila grajena na podoben način kakor prejšnja hiša. Od lesene konstrukcije so najdeni analogni predmeti, ravno tako pa tudi železni klini in podobno. Tudi stene so bile izdelane na isti način. Prostori so med seboj bili deljeni z delnimi vmesnimi stenami, debelimi 20 do 40 cm. Te stene so pa samo delno segale v sobe. Peč, ki jo Veselinović označuje kot peč za gretje je bila v sobi, medtem ko je njena odprtina bila v zraven stoječi delavnici. Peč je bila hruškaste oblike, danes dolga še 1,57 m, a široka še 0,65 m. Zgrajena je bila podobno kakor peč v prvi hiši, le da je armatura bila izdelana iz 3 do 4 cm širokih in 1 do 1,5 cm debelih kosov lesa. Peč je bila ohranjena še do 0,62 m visoko, medtem ko je bila debelina zidov 8 do 12 cm. Poleg tega je v sobi bilo tudi ognjišče, veliko 55 × 28 cm. V prvi delavnici je pa, po mnenju Veselinovića, bila lončarska peč, ki je bila vkopana v puhlico. Premer pōda peči, ki je raven, je bil 1,10 m, medtem ko je premer peči na površini imel le 0,88 m. Zid peči je 3 do 4 cm debel. Veselinović sklepa, da se je v tej peči žgala keramika, ker so bili v sami peči najdeni fragmenti keramike. Pred pečjo je bila tudi pol metra velika jama, ki je bila do 44 cm globoka in služila za pepel. Mislim pa, da je dokaj dvomljivo, da bi ta peč v resnici služila kot lončarska peč, ker ji zato manjkajo drugi elementi. Bolj verjetna bi bila hipoteza, da je služila kot krušna peč. Ta soba ima tudi klop, ki je vrezana v puhlico. Tudi v tretjem prostoru je danes samo delno odkopana peč. Poleg tega je tu bila tudi v puhlico vrezana klop. Tako v prvem prostoru, kakor tudi v drugem je bilo poleg tega tudi še ognjišče. V drugi sobi sta bili tudi še dve jami, od katerih ima ena premer enega metra in je 1,21 m globoka, druga pa ima premer 0,46 m in je 0,60 m globoka. Jame so bile izpolnjene s puhlico, mešano z glino, a pri vrhu z ogljenino, hišnim ometom in trstiko. Veselinović misli, da so te jame služile za pripravljanje gline za izdelavo loncev.

V zvezi z odkritjem 1951. in 1952. leta deli Veselinović vse doslej tu najdene peči glede na njih namen na tri skupine. Tako imamo po njem peči za gretje, ki so hruškaste oblike, dalje krušne peči, ki so krožne oblike s kaloto in brez odprtine na kaloti, ter lončarske peči okrogle in elipsoidne oblike z odprtino na vrhu kalote za odvod dima, kakor tudi peči, ki so podolgovate hruškaste oblike in peči, vkopane v zemljo, od katerih ima ena vmesen strop z odprtinami, druga pa je brez stropa, a ima odprtino pri vrhu. Pri vsem pa nastaja vprašanje, ali je pravilna taka razdelitev. Niti pri profilih niti po ostalih podatkih ne dobimo nikakršnega vtisa o resničnosti obstoja takih odprtin na kaloti. Mogoče je to samo hipotetična domneva raziskovalca, ki pa s tem ni še dokazana.

Glede na razne druge drobne najdbe sklepa Veselinović tudi o razni obrtni in ekonomski delavnosti, kakor so lončarska obrt, kovaška obrt, obdelava lesa, kožarska obrt in čevljarstvo, pletarska obrt, poljedelstvo, gojenje industrijskih rastlin konoplje in lanu, ribolov, lov in živinoreja.

Razpravi sta izredno zanimivi in pomembni, vendar bodo za marsikake momente potrebne še nove razjasnitve. Veliko število peči, ki jih je Veselinović razdelil po funkciji in po obliki, bo potrebno še kontrolirati. Ostaja tu nekaj momentov, ki so nejasni. Razni drobni predmeti, predvsem steklo in železo, pa kažejo na dve možnosti: ali so te stavbe mlajše, v kolikor bi takšni predmeti v resnici pripadali njim, ker nikakor ne spadajo v čas od X. do XI. stoletja, ali so pa kasneje dospeli na to mesto, kar pa iz razprav ni razvidno. Tudi posamezni keramični objekti kažejo na že dokaj odmaknjeno dobo srednjega veka.

Josip Korošec